

OLLI Medieval Book Week 5

The Twelfth Century (and into the thirteenth)

- Transformation of script and page layout
- Urbanization, rise of universities and the book trade

Transformation of Caroline Minuscule and the look of the page

Comederunt et adorauerunt omnes pingues terrae

Antefaciemeius curuabunt genu
uniuersi quidescunt in puluerem

Et anima eius ipsi uiuet et semen seruiet ei
parrecbitur dño in generatione

Uenient et adnuntiabunt iustitiae eius
populo qui nascetur quasi fecit dñs

CANTICUM DAVID

Oñs pascit me et nihil mihi deerit
in pascuis herbarum adclinauit me

Super aquas refectiois enutrit me
animam meam refecit

Duxit me per semitas iustitiae propter nomen suum

Sed et si ambulauero in ualle mortis
non timebo malum quoniam tu mecum es

Uirga tua et baculus tuus ipsa consolabuntur me

Pones cor meum mensam ex aduerso hostium meorum

In pingui stilo leo caput meum et calix meus inebrians

Sedet benignitates et misericordia subsequitur me
omnibus diebus uitae meae

Et habitabo in domo dñi in longitudinem dierum

CANTICUM DAVID

Oñs est terra et plenitudo eius
orbis et habitatores eius

Ipsa super maria fundauit eum
et super flumina stabiluit illum

Quis ascendit in montem dñi & quis stabit in loco sancto eius

Innocens manibus & mundo corde qui non exaltauit
frustre animam suam & non inperxit dolose

Accipiet benedictionem a dño & iustitiam a deo salutaris suo

Haec est generatio quae erentium eum quae erentium
faciem suam iacob **semper**

Leuate portae capitauestrae & eleuamini ianuae
sempiternae & ingrediat rex gloriae

Quis est iste rex gloriae dñs fortis
& potens dñs fortis in proelio

Leuate portae capitauestrae & erigite ianuae
sempiternae & ingrediat rex gloriae

Quis est iste rex gloriae dñs exercituum ipse rex gloriae

DAUID SEMPER

Ad te oñe anima mea leuo

Dñs meus in te confisus sum ne confundar

The Carolingian
page:

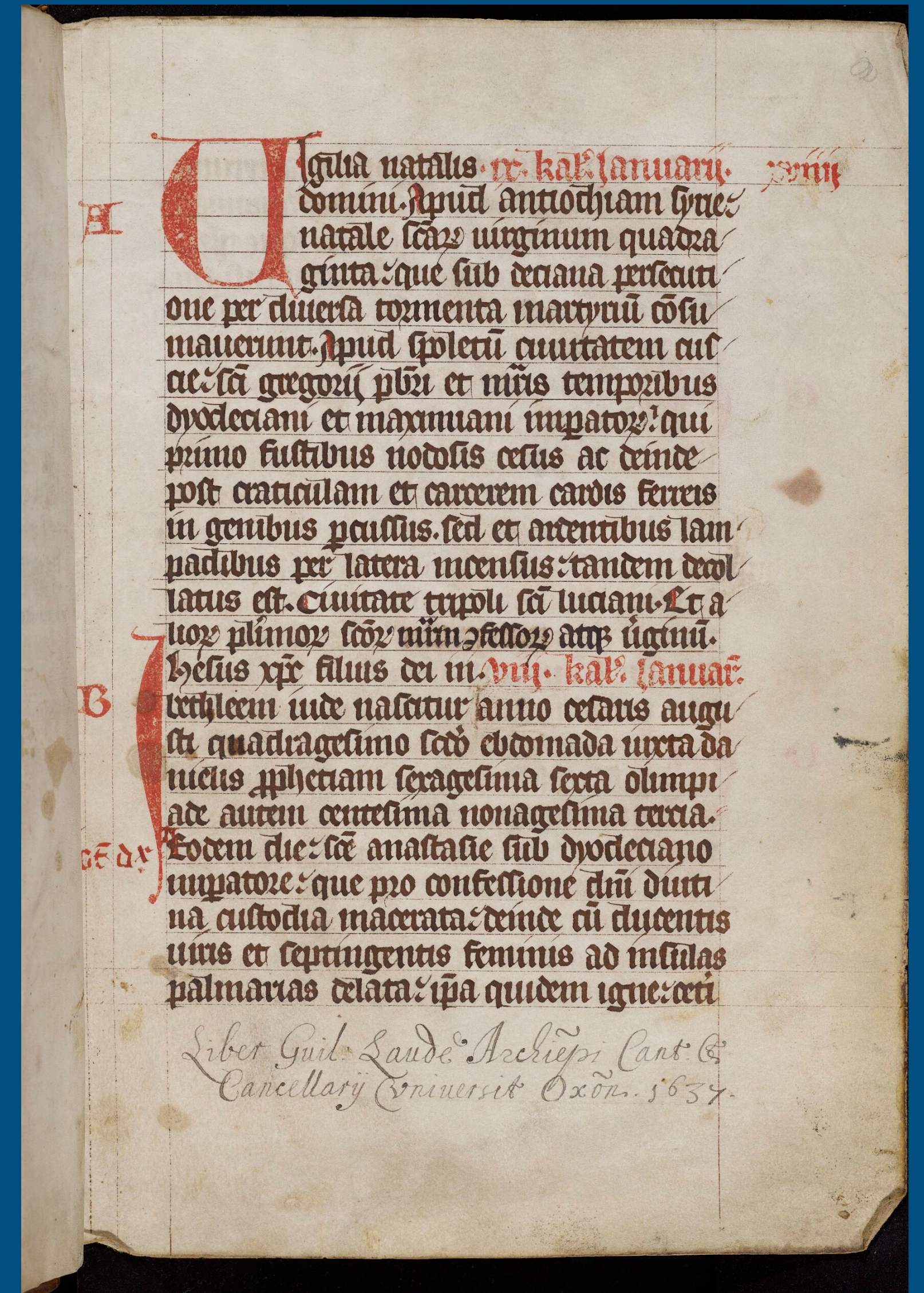
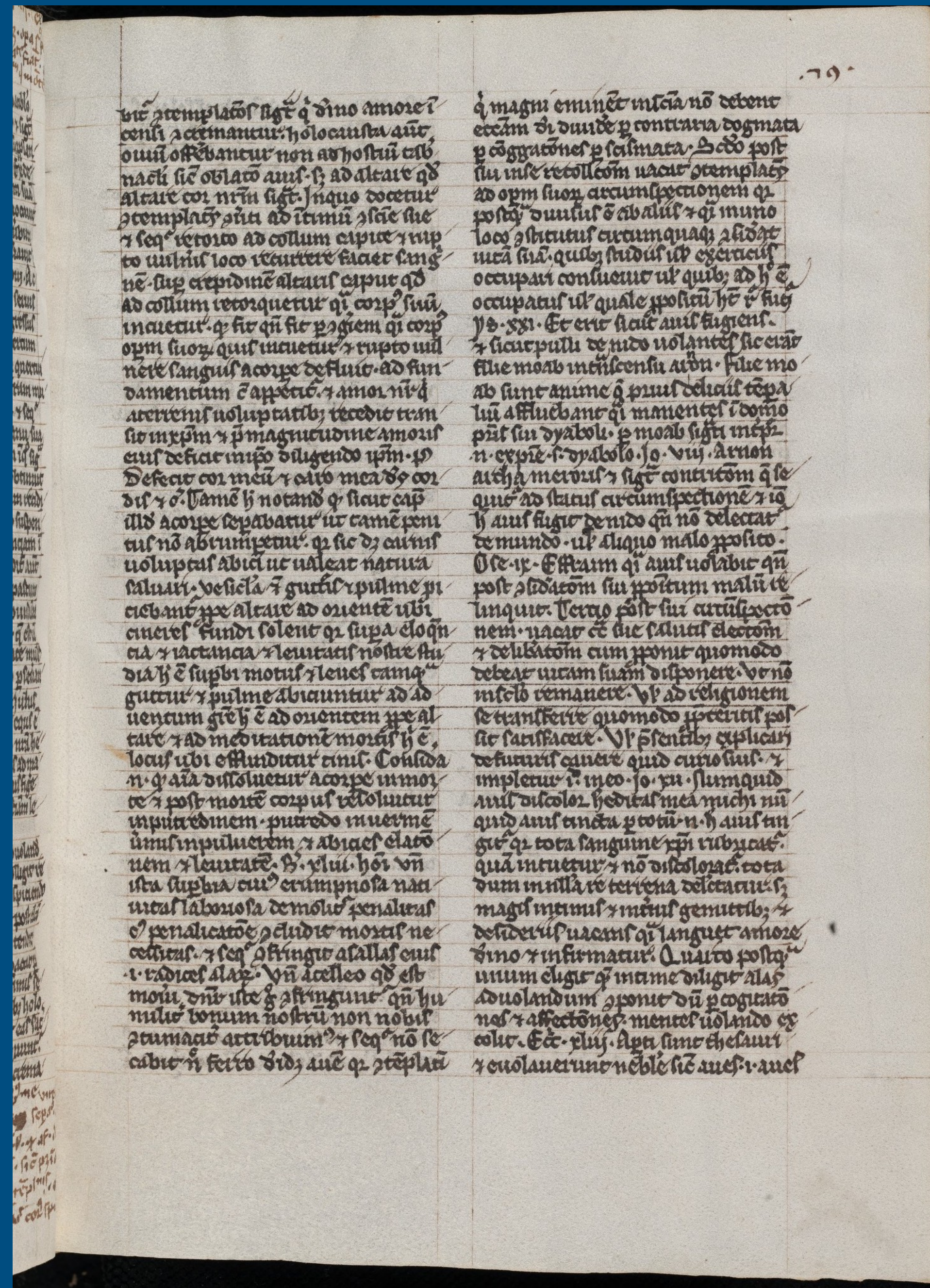
- spacious
- usually single-column
- squarish page proportions
- plenty of space between lines
- invisible (dry-point) ruling

The Gothic page:

- dense, dark columns
- often 2-column layout
- rectangular proportions
- little space between lines
- visible ruling (plummet or ink)
- tightly-bounded rectangles

(right: 2 14th-c. manuscripts)

Detail of 14th-c. MS from previous slide. Note: large minim-height/small interlinear space; writing boxed in by visible ruled lines; writing floats above ruled line; "biting" of letters; strokes + j-shaped i to distinguish minims; hyphens

A **Q**uintidua natalis. *xx. kal. Ianuarii.* *xxiii*
domini. Apud antiochiam syrie
natale sc̃az uirginum quadra-
ginta: que sub deciana persecuti-
one per diuersa tormenta martirū cōsu-
mauerunt. Apud spoletū ciuitatem aul-
ae: sc̃i gregoriū p̃bri et m̃ris temporibus
dyocleciani et maximiani impatorū: qui
primo fustibus nodosis cecus ac deinde

**How do we get from the Caroline
script and layout to Gothic?**

**12th-century manuscripts:
PROTOGOTHIC**

publica tunc suo initio pul
cherrime consecrat^r cū regia
solicittudo & sacra deuotio.
scō superni regis timore simul
& amore accenditur. cumq;
de gloriosa ecclesie utilitate
pūdo consilio pcuratur. ut
quē regalis purpura ceteraq;
regni insignia exterius conde
corant. eundem laudabilia
uota erga dñm & scām eius
ecclesiam interius p ornent.
quia nimirū adtemporalis
regni fastigiū tunc insigniter

publica tunc suo initio pul
cherrime consecrat^r cū regia
solicittudo & sacra deuotio.
scō superni regis timore simul
& amore accenditur. cumq;

12th century: proportions of letters begin to change,
and with them the look of the page.

Walters Art Museum, MS W.12, mid-12th c. Germany.

saluum me fac. Et continuo
ih̄c extendens manum appre-
hendit eum. & ait illi. Modice
fidei quare dubitasti? Et cū
ascendissent in nauiculam.
cessauit uentus. Qui autē in
nauicula erant. uenerunt
& adorauerunt eū dicentes.
Vere dei filius es. Et cum trans-
fretassent. uenerunt in terrā
genesar. Et cum cognouisset
eum uiri loci illius. miserunt
in uniuersam regionē illam.
Et obtulerunt ei omnes male-
habentes. & rogabant eum
ut uel simbriam uestimenti
eius tangerent. Et quicumque
tetigerunt. salui facti sunt.
Tunc accesserunt ad eum
ab ierosolymis scribe & phari-
sei dicentes. Quare discipuli
tui transgrediuntur traditi-
ones seniorum? Non enim
lauant manus suas. cum pa-
nem manducant. Ipse autem
respondens ait illis. Quare &
uos transgredimini mandatu
dei ppter traditionem urām?
Nam d̄s dixit. Honora patrem
& matrem. & q̄ maledixerit

patri uel matri. morte mori-
atur. Vos autem dicitis. q̄-
cumque dixerit patri uel ma-
tri minus quicumque est ex
me tibi proderit. & non ho-
norificauit patrem suum
aut matrem. & irritum fe-
cistis mandatum dei ppter
traditionem urām. Hypo-
chrite bene pphetauit de
uobis isaias dicens. Populus
hic labiis me honorat. cor
autem eorum longe est a me.
Sine causa autē colunt me.
docentes doctrinas & man-
data hominum. Et conuo-
catis ad se turbis dixit eis.
Audite & intelligite. Non
qd̄ intrat in os conquinat
hominem. sed quod procedit
ex ore hoc conquinat homi-
nem. Tunc accedentes disci-
puli eius dixerunt ei. Scis
quia pharisei audito hoc
uermo scandalizati sunt?
At ipse respondens ait. Omnis
plantatio quam non planta-
uit pater n̄s celestis. eradi-
cabitur. Sinite illos. cecis-
santes oculos. Cecus

24
Tetigerunt. salui facti sunt.
tunc accesserunt ad eum
ab ierosolymis scribe & phari-
sei dicentes. Quare discipuli
tui transgrediuntur traditi-
ones seniorum? Non enim

Walters Art Museum, MS W.18, ca. 1130 CE,
Rochester, England.

Pasch. Hystor. Et recordata est iherusalem & cetera. Non recordat ad consolationem desiderabilium suorum, sed ad multiplicandum dolorem cum cadit populus eius in manu hostili. Unde proponitur **2a.** que interpretatur hec. Hec est enim ultio perfecta. ut de bonis peccatorum doleat. & penarum conscientia. & de malis que incessanter tolerat. Quasi hec est divina ultio. & perfecta quam legislator preceperat. scilicet cum caderet in manu hostium nullus subueniret. Insup uideret ea hostes & c. Sicut nos hodie recitata sabbata indeque derident quia cum peremerunt in quo uerum sabbatum habere debuerunt. Hec autem iusta delictorum openatio. cadere in manu hostium. recordari uiginti dierum non solum afflictionis sed & penarum. & ad rerum desiderabilium usus ex recordatione inhiare. ut de afflictione nouus dolor crescat. de penarum conscientia. de bonis peccatorum in ardeat in remediabilis concupiscentia. de officio sue religionis obprobrium uat. **Moralitas.** Et recordata est iherusalem. Anima. licet sero. recordat desiderabilia. dum aspiciunt se aritari undique. & in manus diaboli affectus suos corrumpere. & quod putabat securus stare. diuina percussio ultione. Tunc penarum conscientia facta occurrunt. tunc afflictionis pessime quam multa aberrauerat facinora recordatio. non ad consolationem. sed ad pene exagitationem. iuxta illud quod in inferno impij dicturi sunt. Errauimus a ueritate & iusticie lumine non luxit nobis. sol non est ortus nobis. laxati sumus in uia iniquitatis & perditionis. ambulauimus uias difficiles. Quid nobis profuit superbia. ac diuitiarum opulencia. Transierunt omnia tamquam mortis umbra. in malignitate nostra consumpti sumus. Uideret ea hostes & c. Maligni spiritus uacationis nostre omnia ad cogitationes illicitas pertrahunt. & sic deludunt. Quod canonici. & monachi. & omnes qui uacant dei ministerijs cauendum ualde. ne non solum ab interno iudice sabbata eorum reprobentur. sed & ab hostibus irideant. Si autem penarum conscientia nostris. nostra sabbata derident. quod de illis putant dum qui cum deo uacare debeant. etiam flagitiosa committere non formidant. Si ergo deo uacare uolumus. ipsi soli corde & corpore uacemus. Unde. Vacate & uidete quoniam ego sum deus.

Et recordata est iherusalem dierum afflictionis sue. & penarum desiderabilium suorum que habuerat a diebus antiquis. cum caderet populus eius in manu hostili. & non esset auxiliator. Viderunt eam hostes.

ALLEGORIA. Et recordata est iherusalem. Saepe enim intuetur ecclesia populum suum cadentem in manu hostium id est demonum. Alii per auariciam. alii per luxuriam cadit. alii per carnis oblectationem. Per his omnibus & similibus ecclesia continue deplorat. & recordatur omnium desiderabilium que nobis in celis promissa sunt. Unde & nos prolabimur. & ipsa peregrinat. Sabbata quoque nostra id est festiuitates. non minus anobis uiolantur. quam ab hostibus deridentur. Unde. Vbi est deus & c. Et alibi. fuerunt in lacrimis meis panes die ac nocte & c.

Videret ea hostes. & c. Saepe per peccatis. & paginis. ut per phantasias uel inuentiones. per uacationis nostre recordamur. & tunc demones sabbata nostra irident. cum ab bono nos ferari uident. Unde. Quod tribulant me exultabit si mor fuerit. Videret ea hostes. Tercium decimum indignationis. quia cum in uia stumelia uincta.

uerat. scilicet cum caderet in manu hostium nullus subueniret. Insup uideret ea sabbata

Et recordata est iherusalem dierum afflictionis sue. & penarum desiderabilium suorum que habuerat a diebus antiquis.

ALLEGORIA. Et recordata est iherusalem. Saepe enim intuetur ecclesia populum suum cadentem in manu hostium id est demonum. Alii per auariciam. alii per luxuriam cadit. alii per carnis oblectationem. Per his omnibus & similibus ecclesia continue deplorat. & recordatur omnium desiderabilium que nobis in celis promissa sunt. Unde & nos prolabimur. & ipsa peregrinat. Sabbata quoque nostra id est festiuitates. non minus anobis uiolantur. quam ab hostibus deridentur. Unde. Vbi est deus & c. Et alibi. fuerunt in lacrimis meis panes die ac nocte & c.

Early example of the Glossa Ordinaria on the Bible: Lamentations with Glossa, from Austria, second half of 12th c. Walters Art Museum, MS W.30.

[illegible]

ad regem. exponens uicinas hominis uoluntas. et alia arguit. ut ait. alia
 tentioni. alia curulis opera dare. se aut nil horum appetere. in tantum lyrica se dici malit. et
 sapio. quia uicinas metra pmi apud grecos. et labe isula repperit. ut sic illi ap. grecos. ita hic ap. latinorum
P **A** **I** **C** **E** **N** **S** **a** **r** **a** **u** **s** **e** **d** **i** **c** **e** **r** **e** **g** **i** **b** **u** **s**
 et p. s. i. d. et dulce decus meum.
 S. unt quos curriculo puluerem olimpicum
 C. ollegisse uiuat. metaq. feruidis
 uita. r. i. palmaz. nobilis quia nobiles facit.
 T. errant dominos euecti ad deos.
 H. unc si nobilium turba quiritum
 C. erit ter geminis tollere honoribus.
 I. llum si p. pro condidit horreo
 Q. uicq. de libicis uerretur areis.
 G. audentem patrios findere sarculo
 A. gros. atalici condicionibus.
 S. unquam dimoueat. ut trabe cypria
 M. yrtoum pauidus nauita secet mare.
 L. uctante icarus fluctibus aficum
 M. erator metuens. otium & oppidi
 L. audat rura sui. mox reficiet rates
 Q. uassas. indocilis pauperiem pati
 I. st qui nec ueteris pocula massici.
 N. ee parte solido demere de die
 S. perit. nunc uiridi membra subarbitro
 S. tratus. nunc adaque leni caput sacre.
 M. ultos castra uiuant. & lituo tube
 P. r mixtus sonitus. bellaq. matribus
 I. etestata. manet sub ioue frigidus
 S. enator. tenere coniugis inmemor
 S. cu uisa est catulis cerua fidelibus
 S. cu rupa teretes marsus aper plagas.
 M. e doctarum hedere premia frontium
 S. perit. nunc uiridi membra subarbitro
 S. tratus. nunc adaque leni caput sacre.
 M. ultos castra uiuant. & lituo tube
 P. r mixtus sonitus. bellaq. matribus
 I. etestata. manet sub ioue frigidus
 S. enator. tenere coniugis inmemor
 S. cu uisa est catulis cerua fidelibus
 S. cu rupa teretes marsus aper plagas.
 M. e doctarum hedere premia frontium

¶ **U**bi dicitur diuulsi origine aberrantes
negligit crepisse senatoria dignitas
manifestasse aut in equis ubi ordine luc
memoratione parum et laudatio
iuncta vult esse perire tale geno
re parentis. In utroque paratione. In
mar aut rodopre aut. c. g. . .
¶ **C**ircumferat agonem in honore totius
olimpici sunt inuenerit ap helide
forerum
le uult
et uisat hinc

quæ. ^o Cyprea autē dix cyprio abundan
 cedra te. na ifula: ubi colligit^r genus
 nate ^o metalli. qđ cyprium nuncupat. in
 g de fiunt aplustra nauu. r opnam
 sop ta. et unde grant frontes capu. f
 cypria tñabe dixit. qđ i cyprio ifula
 naues abundant.
 A myrtilo auriga fuit pelopis.

lo ponere solent. Est enim iunior altitudi-
nis; q̃ modū ibi currebat tā equis q̃
dallof hoc q̃ eis teurrib currebant.
termin ponebat ad que currentem
teutata meta. * Affie loc⁹ exponit
quis tubr. In linn & tuba tantū
moris filius. q̃a idello pueri & addo
fideliffi fuf dominif. et silentii ueti-

Glossed
pages:
ca. 1000 left,
later 12th c.
right

Pasch. Hys ro. Et recordata ē iherusalem & cetera. Non recordat̃ ad consolationē desiderabiliū suę. s; ad multiplicandū dolorē cū caderet p̃p̃s eī in manu hostili. Unde p̃ponit **2a.** que interpretat̃ hec. Hec ē enī ultio p̃fecta. ut de bonis p̃ditis doleat. & p̃uaricationis cōsuetudo. & de malis que in cessant̃ tolerat. Quasi hec ē diuina ultio. & p̃fecta quā legis labor p̃diderat. scilicet cū caderet in manu hostiū nullus subueniret. Insup̃ uident̃ eī hostes & c. Sicut nos hodie recitat̃ sabbata

index. deridem⁹ quia cū peremerēt in
quo uerū sabbatū habere debuerēt. Hec
autē iusta delictorū opensatio. cadere in
manu hostiū. recordari iugit̃ dierū nō so
lū afflictionis. & p̃uaricationis. & ad
rerū desiderabilū usus ex recordatione
inhare. ut de afflictione ex quo quis dela

Et recordata est iherusalem dierum af
fectu. & anima.
rusalē dierum af
fectu. & spiritu.

fluctionis sue. & p^{er} mandator

Et recordata ē iherl̄m. A nima licet sero.
recordat̄ desiderabiliū. dū cōspicit̄ se ar
tari undiq; & in manus diaboli affectu
suos corrūere. & qđ putabat securus
stare. diuina pcussū ultione. Tē p̄uari
cationis facta occurr̄. tō afflictionis
pessime qua p multa aberrauerat faci
nora recordatio. n̄ ad solationē. s; ad
pene exat̄tionē. ut patet illud.

rat a diebus anti
^{p duera uia.}
 quis. cū caderet
 cordis affect?

in malignitate nra cōsupra sum. **U**derit ea hostes & c. Aliqui sps uacationis nre oia ad cogitationes illicitas ptirabunt. & sic deludunt. Qd canonici. & monachi. & omniū qui uacant dī ministeriū cauendū ualde. ne n̄ solū ab utro iudice sabbata eq. re pbeni. s; & ab hostib; urideant. Si autē puauis cogitationib; nris. nra sabbata derident. qd de illis putant dū. qui cū deo uacare debeant. etiā flagitiosa cōmitare n̄ formidant.

Si q̄ dō uacare uolum? ipsi soli corde & corpore uacem? **S**nd. Uacate & uidete
qm̄ ego sū d̄s.

ALLEGORIA.

nu hostiu ide demonu.
 Alii p auaricia. ali p lux
 uria cadit. ali p carnis
 oblectatione. P his omib
 & similib. ecclesia trinie
 deplorat. & recordat om
 nu desiderabiliu que no
 bis in celis pmissa st. Un
 de & nos prolubim. & ipsa
 pegrinat. S abbata quoq;
 nra idest festiuitates. n
 muni anobis uiolant. qua
 ab hostiu derident. Unde.
 Vbi e ds & l. t alibi. fuerit
 in lacrimis mee panes die
 ac nocte 7c.

p phanaticis uel uicinis tra
diti. p̄ uariationis nr̄e
recordam. & tē demones
sabbata nr̄a irrident. cū
abono nos ferari uident.
Vnde. Q̄ tribulam me
exultab̄ si mor̄ fuero.

Viderit eā hostes. Tercius
decim⁹ indignationis. q̃a
cū in iuria et humilia iuncta.

tes auditum. Quoz pfectio e magis pla-
cita qm docenda qmire. nec docenda
desiderare. s. desiderans doctina coaptare
Hic rationem sapie in sup stitit. q. fidi
defectione. sequit pfectis mendax. ut
sit ut in uerbis pectat. q. amittit. scia.
Ipsamq. simulata pietate. omi uerboz
mendatio impiā reddunt false doctri-
ne in stitit fidei sciatē corrumpere
moliem. aurūq. pruriginē sub no-
uello sui desiderii dogmate aliis inge-
rentes. qui remonit studites contra
ueritatem sine federe bellant. Inter
ucri namq. assertionē a. placem defen-
sionē p. nax pugna ē. dū se 7 ueritas
tene. 7 se uoluntas erroris tucē. Horū
q. odibile dō eccliam citare. atq. ora op-
lare ne uirul neq. in alios transsum-
dere queant. 7 lucē uirant in eande
labro exaltare uolentes. in labore mīto
ac sudore uolumen dō p. hanc p. eguit.
ex testimonio uirant in uir. libros dī
fines. in quib. maior exempla doctiaq.
regies. Inq. p. dū fidei sincerā p. fessio
nem uipere doctine fraudolentia p. dī
dū. ad mī demonst. dō uirant com-
plexi. nec piculo impie p. fessionis in-
ferti. in uir. modamine ueritas. ^{te p. ar.}
Si cub. v. parv uor nra uisomur. n. apa-
tius discit. lūm. Hon q. debz hic
labor cuiq. pigro lūm. docto uidi
sup. fluus cū multat in p. g. multat. ^{in m. g. g. g.}
in doctis. in q. 7 in sit necessari. bre-
ui uolumine p. hanc parv semē-
tas appositat eorū testimonio. ut nī
sit necesse q. rem libroz numōsitatē
euoluē. cui breuitas collecta. quod
querit offert sine labore. In hoc autē tēta-
tu nī solū p. uum lectore s. 7 liberrē eorū
torē desido. maxime u. p. fūda uita-
tis uisat q. stio. que uirū tot hīe in
uirtutes quod hīe o. d. e. t. o. r. e. s. v. r. a. u.
quod q. r. i. t. f. a. c. i. l. i. o. c. c. u. r. r. a. t. u. r. t. i. t. u. l. o. s. q. u. i. b. z.
singulos libroz capitula distinguunt.

aliquid de
penuria ac
tenere
nā cum
paupcula
ingazophi
latū dū
mūte. ardua
scandere. opit ultra uires mīlagere.
p. sumptim. Confirmationis fiducia
laboris. mercede. in samaritano flam-
entat. qui plant incurationē seminum
duob. denariis. sup erogant cuncta
reddere p. fessus est. Delectat nos ue-
ritas polucentis. s. terre i. m. s. i. t. a. s. la-
boris. Desidium hortat p. ficiendi. s.
dehortat infirmitas deficiendi. quā
iuncti zelus domi dī. Q. o. m. a. r. d. e. m. e. s.
fidem nram adūsus errores carnaliū
atq. animalū hominū dauidice tur-
ris clipeis munire. ut poti munitā
• ostendere ac theologicarū inq. sitionū
abditā apure. nec n. 7 sacramentoz ecclā
sticorū p. modulo intelligentie nra

duob; denariis. sup erogant cuncta
reddere p. fessus est. Delectat nos ue-
ritas polucentis. s. terre i. m. s. i. t. a. s. la-
boris. Desidium hortat p. ficiendi. s.
dehortat infirmitas deficiendi. quā
iuncti zelus domi dī. Q. o. m. a. r. d. e. m. e. s.
fidem nram adūsus errores carnaliū
atq. animalū hominū dauidice tur-
ris clipeis munire. ut poti munitā
• ostendere ac theologicarū inq. sitionū
abditā apure. nec n. 7 sacramentoz ecclā
sticorū p. modulo intelligentie nra

St. Gall, Stiftsbibliothek, MS 793.
Sentences of Peter Lombard, late 12th
or early 13th century.

The rise of cities, universities, and the book trade

Demography and urbanization, 12th-13th centuries:

Population of Europe was almost flat 500-1000 and doubled between 1000 and 1300, because of:

- climate warming
- heavy plough
- crop rotation
- —> much better food production.

Settled, more centralized governments —> movement of elites and population to cities

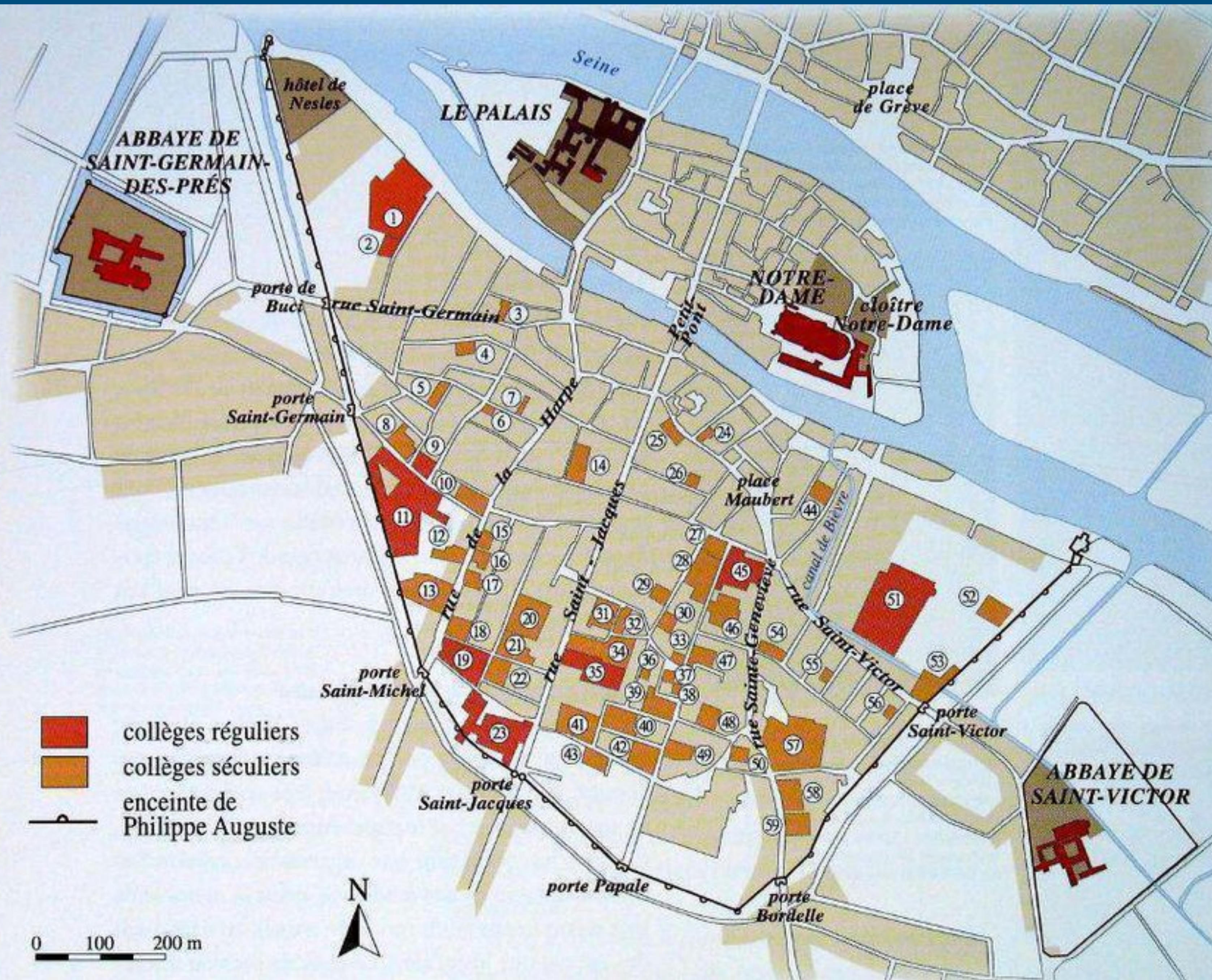
- trades, including book trade, in cities near royal and episcopal courts
- professionalization, growth of middle class —> increased literacy among the laity
- new forms of religious life, urban and itinerant

City life and the book trade:

- Book production outside monastic contexts (but continued in monasteries as well)
- Rise of universities from the ~1140s—>need for standardized texts in large numbers
- From early 13th c., itinerant (mendicant) religious orders (Friars = Franciscans and Dominicans) needed books to take with them as they traveled and preached
- Royal and noble patrons in cities commissioning books for private (vs. institutional) use
- Expansionist Christianity (crusades, Reconquista) exposed Latin-using scholars to Greek and Arabic texts and fed new modes of thought and areas of inquiry

Medieval Paris

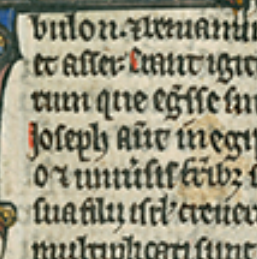

Paris ca. 1300
Light blue = areas where
book trade was concentrated:
Rue Neuve Notre Dame, Petit Pont,
Rue Saint-Jacque (extending south
from Petit Pont), Rue des Écrivains.

[illegible]

le sunt nomina filio
 rum istis qui in gen
 sunt egyptum cum
 iacob. angulus cum
 domibus suis in cre
 tunc. alex. simon
 leon. iudas. sado. r.

[illegible]

phua: pipient eis: **Q**ui obstat fabulhe
breas et parat tempus aduenire: in manu
his fuit in facie eum. **I**tem nunc referre
Tumuerat ante obstatas deum: et non
fecerat cupra ppeum regis egypti: et
feruabant mare. **A**uib: ad te accellunt
ait: **Q**uid nam est hoc facere uoluntis:
ut pnos suareat. **Q**ue condunt: non sunt
hinc: sic egypti muliere: hic enim ob
trauid: hinc sciam: et puiquam uenit
mus ad egyptum: hinc ergo fecit: aut
obstatas: et creuit ipis confortatq:
est nimis: **E**t quia tumuerat obstatas
deum: edificauit hic domos ppeie ergo
plao omni iplo suo pient: **Q**uigo mas
hilum fecit: hinc fuit: in flum pite.
quiguo famul delectare. **I**tem

gressus est post hoc iur de domo leui et
acceptit uxorem super filium suum que cepit
et peperit filium et suscepit eum dicens
ab hoc die eris iustus. et nunciam celare
non poss. siump sit hoellam etream
et hunc etiam vultum ac pie poluunt
tut infantulum et postea cum marito
per filium infantumque foror eius et con
siderant euentum re. ecce aut descendit
da filia phaois et lauat eum in flumi
ne et puellae enim habebant et prepuere
aliqui. Ecce cum uidisset hoellam et papho
ne. misit ut iam etiam labret filius et alla
tam agens et cernens in ea puerum nage
rent. misit eam eunat. De infantibus heb
dom. cum filio pueri. in quid iur
uadam. et uocem tibi habeam. misit
que misit post in faculum respondit
ad pueri puella. et uocem misit filium
ad quam locuta filia phaois. Agger
que puerum etiam. et uocem in ego tibi da
bo succedem tuam. Incepit mulier et u
truxit puerum ad istamque tractat filie
phaois quem iam ad prater in laam
filia uocatur. non enim in uocem filie

[illegible][illegible]

- # New types of books for students, itinerant clergy, in the early 13th c.:
- Small-format, single-vol. bibles (example left)
  - Breviaries: all texts needed for the liturgy in one vol.
  - Glossed copies of university texts (scripture, law, medicine)

A “Paris Bible” —
hands for scale!

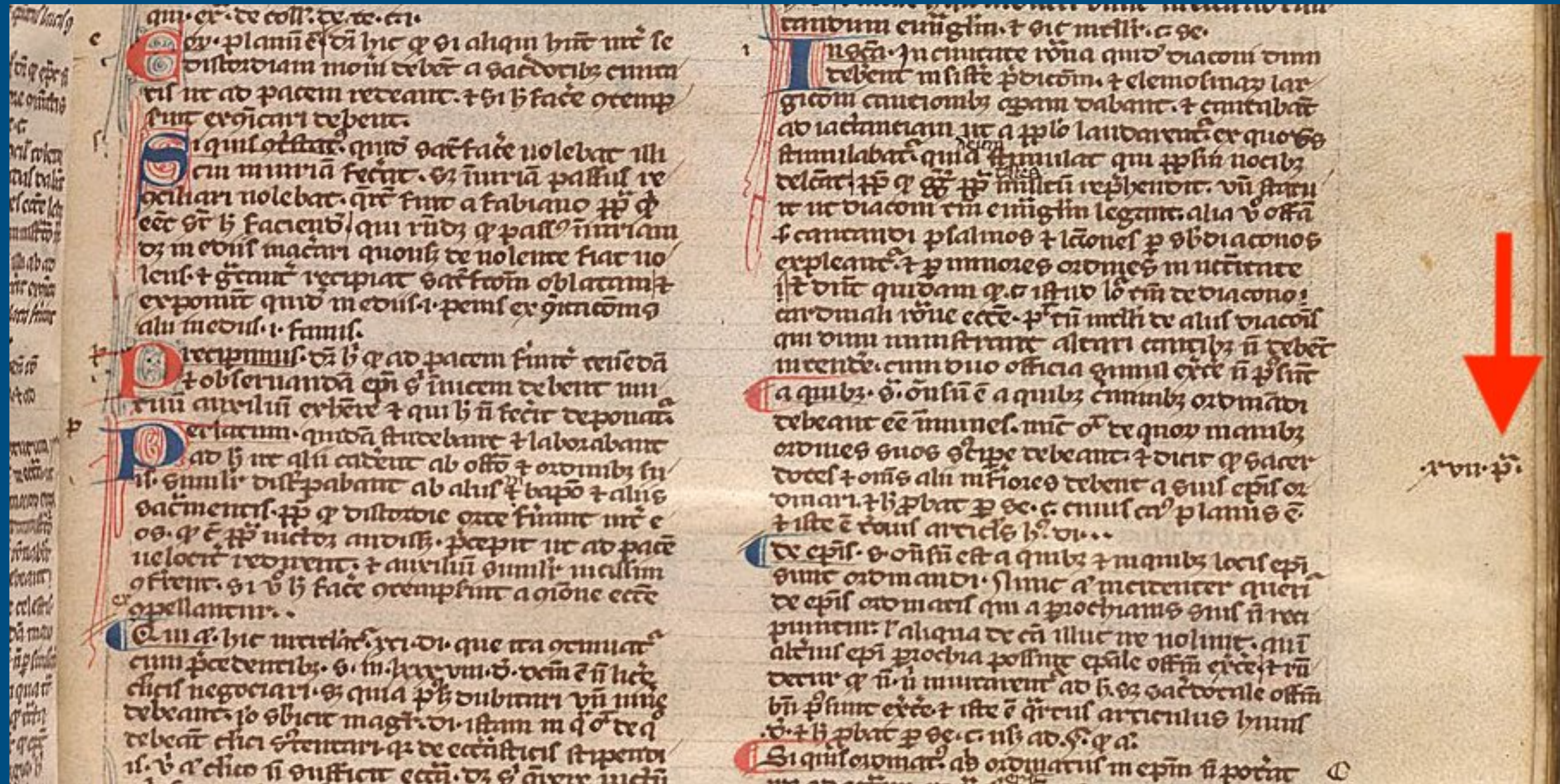
So many bibles were made in the 12th-13th c. that 14th-15th c. ones are extremely rare!

The ones made in the first decades of the universities apparently stayed in use and supplied the need.

Pecia system for copying:

- Stationers hold unbound copies of standard texts, checked by university officials (in theory)
- Students rent them a “piece” (pecia) at a time and copy or have that piece copied, return that piece and rent the next piece.
- Marginal notations show where a pecia (part being copied) ended, as here:

Next Week: Manuscripts of the 14th-15th centuries

- Paper, east and west
- Increasing lay readership:
  - Vernacular literature
  - Books of Hours
- Late Medieval scripts
  - Range of book scripts
  - Revival of Caroline Minuscule by Italian Humanists